

ISSN: 1991-3494 (Print)
ISSN: 2518-1467 (Online)

**SCIENTIFIC JOURNAL OF
PEDAGOGY AND ECONOMICS**

**№2
2026**

ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

CENTRAL ASIAN ACADEMIC
RESEARCH CENTER

SCIENTIFIC JOURNAL OF PEDAGOGY AND ECONOMICS

PUBLISHED SINCE 1944

2 (420)

March – April 2026

ALMATY, 2026

EDITOR-IN-CHIEF:

ABYLKASSIMOVA Alma Yesimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of Central Asian Academic Research Center, Director of the Center for the Development of Pedagogical Education, Head of the Department of Methods of Teaching Mathematics, Physics and Computer Science at Abai KazNPU (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SEMBIEVA Lyazzat Myktybekovna, Doctor of Economics, Professor of the Eurasian National University (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

EDITORIAL BOARD:

RICHELLE Marynowski, PhD in Education, Professor, Faculty of Education, University of Lethbridge, (Alberta, Canada), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

SHISHOV Sergey Evgenievich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of Professional Education, Moscow State University of Technology and Management named after K. Razumovsky (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ABILDINA Saltanat Kuatovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Karaganda University named after E.A. Buketov (Karaganda, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

RYZHAKOV Mikhail Viktorovich, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Education, Editor-in-Chief of the journal "Standards and Monitoring in Education" (Moscow, Russia), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

BULATBAEVA Kulzhanat Nurymzhanovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Chief Researcher of the National Academy of Education named after Y. Altynsarin (Astana, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

PETR Hájek, PhD, Unicorn University, Associate Professor, Department of Finance, (Prague, Czech Republic), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

JUMAN Jappar, Doctor of Economics, Professor, Honorary Academician of Central Asian Academic Research Center, Honored Worker of Kazakhstan, Director of the Center for International Applied Research Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

LUKYANENKO Irina Grigorievna, Doctor of Economics, Professor, Head of Department of the National University of Kyiv-Mohyla Academy (Kyiv, Ukraine), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

YESIMZHANOVA Saira Rafihevna, Doctor of Economics, Professor of the University of International Business (Almaty, Kazakhstan), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Owner: «Central Asian Academic Research Center» LLP (Almaty).

The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan

№ KZ50VPY00121155, issued on 05.06.2025

Thematic focus: «*publication of the results of new achievements in the field of fundamental sciences*»

Periodicity: 6 times a year.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Central Asian Academic Research CenterB» LLP, 2026

БАС РЕДАКТОР:

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры, Абай атындағы ҚазҰПУ математика, физика және информатиканы оқыту әдістемесі кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СЕМБИЕВА Ләззат Мықтыбекқызы, экономика ғылымдарының докторы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

РИШЕЛЬ Мариновски, білім беру саласындағы PhD, Летбридж университеті педагогика факультетінің профессоры, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, К. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің кәсіби білім беру педагогикасы және психологиясы кафедрасының меңгерушісі (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

ӘБІЛДИНА Салтанат Қуатқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университетінің педагогика кафедрасының меңгерушісі (Қарағанды, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ресей білім академиясының академигі, «Білім берудегі стандарттар мен мониторинг» журналының бас редакторы (Мәскеу, Ресей), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БОЛАТБАЕВА Күлжанат Нұрымжанқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының бас ғылыми қызметкері (Астана, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, Юникорн университеті, Қаржы департаментінің қауымдастырылған профессоры (Прага, Чехия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖҰМАН Жаппар, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстанның Еңбек сіңірген қайраткері, ҚР ҰҒА құрметті академигі, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Халықаралық қолданбалы зерттеулер орталығының директоры (Алматы, Қазақстан). <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, «Киево-Могилянская академия» ұлттық университеті кафедрасының меңгерушісі (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСІМЖАНОВА Сайра Рафиққызы, экономика ғылымдарының докторы, Халықаралық бизнес университетінің профессоры (Алматы, Қазақстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Меншіктенуші: «Орталық Азия академиялық ғылыми орталығы» ЖШС (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 05.06.2025 ж. берілген № KZ50VPY00121155 мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Тақырыптық бағыты: *«іргелі ғылым салалары бойынша жаңа жетістіктердің нәтижелерін жариялау»*

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© «Орталық Азия академиялық ғылыми орталығы» ЖШС, 2026

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, директор Центра развития педагогического образования, заведующая кафедрой методики преподавания математики, физики и информатики КазНПУ им. Абая (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191275199>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2076124>.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СЕМБИЕВА Лязат Мыктыбековна, доктор экономических наук, профессор Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57194226348>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/38875302>.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

РИШЕЛЬ Мариновски, PhD в области образования, профессор факультета педагогики Летбриджского университета, (Альберта, Канада), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57070452800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/16130920>.

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики и психологии профессионального образования Московского государственного университета технологий и управления имени К. Разумовского (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57191518233>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/2443966>.

АБИЛЬДИНА Салтанат Куатовна, доктор педагогических наук, профессор, заведующая кафедрой педагогики Карагандинского университета имени Е.А. Букетова (Караганда, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56128026400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/4131549>.

РЫЖАКОВ Михаил Викторович, доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии образования, главный редактор журнала «Стандарты и мониторинг в образовании» (Москва, Россия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=6602245542>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/13675462>.

БУЛАТБАЕВА Кулжанат Нурымжановна, доктор педагогических наук, профессор, главный научный сотрудник Национальной академии образования имени Ы. Алтынсарина (Астана, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57202195074>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/40173122>.

ПЕТР Хайек, PhD, университет Юникорн, ассоциированный профессор Департамента финансов, (Прага, Чехия), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=35726855800>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/672404>.

ЖУМАН Жаппар, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель Казахстана, почетный академик НАН РК, директор Центра Международных прикладных исследований Казахского национального университета им. аль-Фараби (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59238481900>; <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56658765400>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/60977874>.

ЛУКЪЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57189348551>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/939510>.

ЕСИМЖАНОВА Сайра Рафихевна, доктор экономических наук, профессор Университета международного бизнеса (Алматы, Казахстан), <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56499485500>, <https://www.webofscience.com/wos/author/record/45951098>.

Scientific Journal of Pedagogy and Economics

ISSN 2518-1467 (Online),

ISSN 1991-3494 (Print).

Собственник: ТОО «Центрально-азиатский академический научный центр» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан

№ KZ50VPY00121155 выданное 05.06.2025 г.

Тематическая направленность: «публикация результатов новых достижений области фундаментальных наук».

Периодичность: 6 раз в год.

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/>

© ТОО «Центрально-азиатский академический научный центр», 2026

CONTENTS

PEDAGOGY

Aitimbaev A., Issayev M., Apendiyev T. Scientific and methodological opportunities for using archival materials in teaching the history of Kazakhstan in higher education institutions.....	19
Akhmetova G., Kabdusheva A., Mussina A. A quantitative study on university students' academic writing challenges and learning needs.....	40
Akhmetova Zh.A., Nurgali S., Nurmetova D. Pedagogical foundations of using digital resources in teaching academic writing.....	57
Bekbolat Zh., Zholmakhanova A., Yildirim S. Theoretical foundations of teaching M. Shokai's letters through a research-based approach.....	72
Berdenkulova A.Zh., Zhandavletova R.B., Nazarova G.A. A pedagogical model for improving educational quality through the "comfortable school - society - university" partnership.....	88
Duisenova G., Shyndaliyev N., Shadiyev R. Comparative analysis of traditional and virtualized programming education.....	104
Yeskendiroya A., Kassenova N., Nogoyev Y. Comparative analysis of texts created by AI and texts developed using quantization technology.....	121
Zhanysbekova Sh., Nurmakhanova Zh., Akasheva A. Actual problems of the formation of pragmatic competence: research based on the results of content analysis.....	136
Zulpykhar Zh.E., Kapanova D.E., Zhilmagambetova R.Z. Modern resources and technologies as a foundation for the development of teachers' professional competencies.....	153
Isaeva A., Ananyeva S. Axiological interpretation of the Kazakhstan theme in the works of K. Paustovsky: methodological approaches to teaching at the university.....	172
Kabzhalelov K.R., Korganbayeva Zh.K., Nurakhmetova A.R. Developing critical thinking through modern chatbots in chemistry education.....	190
Kazhenova Zh.S., Kydyralina L.M., Rakhmatullina Z.T. Problems of developing students' engineering skills.....	208

Kaldarova A., Vasquez M., Kulgildinova T. Developing students' profession-oriented speaking skills through ChatGPT.....	229
Kapbarova G.Sh., Gundogdu A., Baidalieva E.A. History teaching methodology: theoretical and practical foundations of the competency-based approach.....	243
Kozhakhanova L., Amirova A. Prospects for developing media literacy among primary school students.....	260
Kuzhagulova G., Sydykova R., Smailova M Features of education of national values in visually impaired students through Kazakh lyric songs.....	278
Markhmadova Zh.K., Kassymova G.K., Okenova B. Pedagogical aspects of developing and assessing the digital competence of pedagogy-psychologists.....	297
Mateyeva M., Yeralin K., Burkitbaev T. Training future teachers of artistic work for art-historical regional studies.....	318
Makhanov N., Nishanova K. Development of students' cognitive competencies through museum-based education: evidence from South Kazakhstan.....	333
Myrzagereikyzy G., Yermekova Zh.K., Aldzhambekova G.T. The use of action research in preparing future physics teachers for the development of functional literacy of students.....	348
Reginbayeva N., Nametkulova F. Methodological foundations of professionally-oriented physics education based on STEM education for future air transport specialists.....	365
Serikbayeva N., Orynbekova A., Tuyakova U. Methodology for developing digital competence of educational psychologists in modern education.....	385
Toiganbekova M.E., Kazhigalieva G.A. Aspects of creation and specification of educational texts for increasing the effectiveness of training.....	409
Shegebayeva G., Zhumasheva T., Nurbekova S. Prerequisites for the preparation of future educators for the creation of a health-educational environment based on nutriscology.....	422
Shishov S.E., Iovbak A.S., Verko Y.A. Integrated modular physics experiment as a means of organizing students' experimental activities in secondary school.....	443

ECONOMICS

Abdimoldayeva A., Madysheva A., Zhunussova G. Transformation of logistics cost accounting in the agro-industrial complex under digitalization.....	461
Abuova Zh., Duiskenova R., Kadyrbekova D. The concept of sustainable development of the hotel business based on digital transformation and environmental management.....	479
Amantay Mukhit, Kanabekova M., Oralbayeva Zh. Digitalization as a driver of Kazakhstan’s economic growth: econometric analysis and structural effects.....	494
Ashim N., Dzhrauova K., Kushenova M. Improving the management of agricultural subsidies: Kyzylorda region.....	511
Assemova R., Abdibekov S., Aitbayeva D. Energy efficiency and innovation in agriculture: empirical evidence from Southern Kazakhstan.....	535
Assanova Zh., Baimukhanova S., Konysbaeva G. Environmental accounting, ESG reporting and digitalization: impact on cost reduction and sustainable development.....	554
Baigelova A., Sadykova Zh., Epanchintseva S. Industrial economy transformation in Kazakhstan: structural shifts, digitalization and productivity growth.....	571
Beisekova Zh., Mutaliyeva A., Kunshigarova L. Transformation of entrepreneurial activity in Kazakhstan in 2000–2025.....	590
Beisenbayeva A., Kambarov B., Samenova N. Development of small and medium-sized enterprises in Almaty: ecosystem factors and structural dynamics.....	611
Bekisheva A., Beketova K., Dorohova N. Human resource management practices and employee perceptions in Kazakhstan’s civil service.....	629
Bissenbayeva S., Kireyeva A., Zhumaxanova K. Digitalization, government support and innovation activity: evidence from regional analysis in Kazakhstan.....	646
Em O.L., Kim D. Features of risk management in collective investment.....	665

Ibrayeva A., Kenesheva G., Arynova Zh. Qualification mismatch in the labour market of an industrial region: a conceptual model and measurement mechanism.....	684
Juman J., Mukhtarova K.S., Liao Z. The modern model of China's economic cooperation with Central Asian countries.....	701
Karakulova A., Bakirbekova A., Zhangirova R. Improving the efficiency of digital transformation of agricultural enterprises: an empirical analysis of Kostanay region.....	718
Kuralbayeva A.Sh., Issayeva G.K., Zhussipova E.E. Energy-saving technologies in irrigated agriculture of Southern Kazakhstan: economic and environmental effects.....	734
Naimanova Zh., Bakirbekova A., Kuralbayeva R. Digital inequality and agricultural productivity: evidence from Southern Kazakhstan....	749
Nartbayeva A., Dadabayeva D., Altuntas G. Economic resilience of single-industry towns in Kazakhstan: a dynamic analysis of socio-economic indicators.....	767
Nurlanuly A., Petrovčíková K., Shalbolova U.Zh. Comparative analysis of aviation market development models in Kazakhstan and Slovakia.....	785
Nyshanbayeva U., Moldashbayeva L., Urazbayeva Z. Accounting and valuation of investment projects in digital tourism: an integrated approach.....	801
Shegir G., Kerimova U., Kabi Sh. The transition of the agro-industrial complex of the Almaty region to the production of value-added products.....	819
Shiganbayeva N., Razakova D., Orlowska R. Trade turnover between China and Kazakhstan in the context of contemporary analytical studies: factors, challenges, and risks.....	840
Tuzubekova M., Zhunusova A., Kadirova N. Analysis of SME support incentives in the manufacturing industry of the Republic of Kazakhstan.....	857
Yeraliyeva Ya., Ruziyeva E., Alimbekova B. Trend and structure of research on digital financial literacy: bibliometric approach.....	877
Zhassan G., Taibek Zh., Imanova G. Climate risk management in the banking sector: ESG-based global and Kazakhstani experience.....	891

МАЗМҰНЫ

ПЕДАГОГИКА

Айтимбаев А.Т., Исаев М.С., Апендиев Т.А. Қазақстан тарихын жоғары оқу орындарында оқытуда архив материалдарын пайдаланудың ғылыми-әдістемелік мүмкіндіктері (1920–1950 жж. Оңтүстік Қазақстандағы саяси қуғын-сүргін құрбандары тағдырлары негізінде).....	19
Ахметова Г.С., Кабдушева А.Б., Мусина А.Б. Университет студенттерінің академиялық жазылымдағы қиындықтары мен оқу қажеттіліктеріне арналған сандық зерттеу.....	40
Ахметова Ж.А., Нұрғали С., Нурметова Д. Академиялық жазуды оқытуда сандық ресурстарды пайдаланудың педагогикалық негіздері.....	57
Бекболат Ж.Н., Жолмаханова А.Б., Сейфуллах Йылдырым Мұстафа Шоқай хаттарын зерттеушілік әдіс арқылы оқытудың теориялық негіздері.....	72
Берденкулова А.Ж., Жандавлетова Р.Б., Назарова Г.А. «Жайлы мектеп – қоғам – университет» серіктестігі негізінде білім сапасын арттырудың педагогикалық моделі.....	88
Ескендірова А.А., Касенова Н.Б., Ногоев Ю.Я. ЖИ арқылы жасалған мәтіндер мен кванттау технологиясы арқылы әзірленген мәтіндердің салыстырмалы талдауы.....	104
Жанысбекова Ш., Нурмаханова Ж., Акашева Ә. Прагматикалық құзіреттілікті қалыптастырудың өзекті мәселелері: контент-анализ нәтижелері бойынша зерттеу.....	121
Дүйсенова Г.А., Шындалиев Н.Т., Шадиев Р.Н. Дәстүрлі және виртуалды бағдарламалау білімінің салыстырмалы талдауы.....	136
Зулпыхар Ж.Е., Капанова Д.Е., Жилмагамбетова Р.З. Педагогтердің кәсіби құзыреттілігін дамытудың негізі ретінде қазіргі заманғы ресурстар мен технологиялар.....	153
Исаева А.А., Ананьева С.В. К. Паустовский шығармашылығындағы Қазақстан тақырыбының аксиологиялық интерпретациясы: жоғары оқу орнында оқытудың әдіснамалық тәсілдері.....	172
Кабжалелов К.Р., Қорғанбаева Ж.Қ., Нурахметова А.Р. Химияны оқыту барысында заманауи чат-боттар арқылы сыни ойлауды дамыту.....	190

Каженова Ж.С., Қыдыралина Л.М., Рахматулина З.Т. Оқушылардың инженерлік дағдыларын дамыту мәселелері.....	208
Калдарова А.К., Васкез М.А., Кульгильдинова Т.А. Студенттердің кәсіби-бағдарланған айтылым дағдыларын ChatGPT арқылы дамыту.....	229
Капбарова Г.Ш., Гюндогду А., Байдалиева Э.А. Тарихты оқыту әдістемесі: құзыреттілікке негізделген тәсілді қолданудың теориялық және практикалық негіздері.....	243
Кожыханова Л., Амирова А. Бастауыш сынып оқушыларының медиасауаттылығын дамыту перспективалары.....	260
Кужагулова Г.Е., Сыдыкова Р.Ш., Смаилова М.С. Көру қабілеті бұзылған білім алушыларды қазақтың лирикалық әндері арқылы ұлттық құндылықтарға тәрбиелеудің ерекшеліктері.....	278
Мархмадова Ж.Қ., Касымова Г.К., Өкенова Б. Педагог-психологтың цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру және бағалаудың педагогикалық аспектілері.....	297
Матеева М.А., Ералин Қ., Буркитбаев Т. Болашақ көркем еңбек мұғалімдерін өнертанымдық өлкетануға даярлау.....	318
Маханов Н., Нишанова К. Музейлік білім беру негізінде оқушылардың танымдық құзыреттіліктерін дамыту (Оңтүстік Қазақстан мысалында).....	333
Мырзагерейқызы Г., Еркемова Ж.К., Алджамбекова Г.Т. Болашақ физика мұғалімдерін оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуға даярлауда action research пайдалану.....	348
Регинбаева Н.А., Наметкулова Ф.Д. Болашақ әуе транспорты мамандарына физиканы STEM білім беру негізінде кәсіби-бағдарлы оқытудың әдістемелік негіздері.....	365
Серикбаева Н.Б., Орынбекова А.С., Туякова У.Ж. Қазіргі білім беруде педагог-психологтардың цифрлық құзыреттілігін дамыту әдістемесі.....	385
Тойғанбекова М.Е., Қажығалиева Г.А. Оқытудың тиімділігін арттыру үшін оқу мәтіндерін құру және нақтылау аспектілері.....	409

Шегебаева Г.У., Жумашева Т.С., Нурбекова С.М.
Болашақ тәрбиешілердінутрициология негізінде денсаулық сақтау-білім беру ортасын құруға дайындаудың алғышарттары.....422

Шишов С.Е., Иовбак А.С., Верко Е.А.
Орта мектепте оқушылардың эксперименталдық қызметін ұйымдастыру құралы ретінде интеграцияланған модульді физика эксперименті.....443

ЭКОНОМИКА

Абдимолдаева А., Мадышева А., Жунусова Г.
Цифрландыру жағдайында агроөнеркәсіптік кешендегі логистикалық шығындар есебін қайта құру.....461

Абуова Ж., Дүйсеннова Р., Кадырбекова Д.
Цифрлық трансформация және экологиялық басқару негізіндегі қонақ үй бизнесінің тұрақты даму тұжырымдамасы.....479

Әшім Н., Джрауова К., Кушенова М.
Ауылшаруашылығы субсидияларын басқаруды жетілдіру: Қызылорда облысы...494.

Мұхит Амантай, Кенабекова М., Оралбаева Ж.
Цифрландыру Қазақстанның экономикалық өсуінің драйвері ретінде: эконометрикалық талдау және құрылымдық әсерлер.....511

Асемова Р., Абдибеков С., Айтбаева Д.
Ауылшаруашылығындағы энергия тиімділігі және инновациялар: Оңтүстік Қазақстан бойынша эмпирикалық дәлелдер.....535

Асанова Ж., Баймуханова С., Қонысбаева Г.
Экологиялық есеп, ESG-есептілік және цифрландыру: шығындарды төмендетуге және орнықты дамуға әсері.....554

Байгелова А., Садыкова Ж., Епанчинцева С.
Қазақстандағы өнеркәсіп экономикасының трансформациясы: құрылымдық өзгерістер, цифрландыру және өнімділіктің өсуі.....571

Бейсекова Ж., Муталиева А., Куншигарова Л.
2000–2025 жылдары Қазақстандағы кәсіпкерлік қызметтің трансформациясы.....590

Бейсенбаева А., Қамбаров Б., Саменова Н.
Алматыда шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту: экожүйелік факторлар және құрылымдық динамика.....611

Бекишева А., Бекетова К., Дорохова Н.
Қазақстанның мемлекеттік қызметіндегі адам ресурстарын басқару тәжірибелері және қызметкерлердің қабылдауы.....629

Бисенбаева С., Киреева А., Жұмаксанова К.

Цифрландыру, мемлекеттік қолдау және инновациялық белсенділік:
Қазақстан өңірлерінің талдауы.....646

Эм О.Л., Ким Д.

Ұжымдық инвестициялардағы тәуекелдерді басқарудың ерекшеліктері.....665

Ибраева А., Кенешева Г., Арынова Ж.

Өнеркәсіптік өңірдің еңбек нарығындағы біліктілік сәйкессіздігі:
тұжырымдамалық модель және өлшеу тетігі.....684

Жұман Ж., Мұхтарова К.С., Ляо Чжан

Қытайдың Орталық Азия елдерімен экономикалық ынтымақтастығының
заманауи моделі.....701

Қаракұлова А., Бакирбекова А., Жангирова Р.

Ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының цифрлық трансформациясының
тиімділігін арттыру: Қостанай облысының эмпирикалық талдауы.....718

Құралбаева А.Ш., Исаева Г.К., Жусипова Э.Е.

Оңтүстік Қазақстанның суармалы ауыл шаруашылығындағы энергия үнемдеу
технологиялары: экономикалық және экологиялық тиімділік.....734

Найманова Ж., Бакирбекова А., Құралбаева Р.

Цифрлық теңсіздік және ауыл шаруашылығының өнімділігі:
Оңтүстік Қазақстан деректері.....749

Нартбаева А., Дадабаева Д., Алтунташ Г.

Қазақстан моноқалаларының экономикалық резиленттілігі: әлеуметтік-
экономикалық көрсеткіштердің динамикалық талдауы.....767

Нұрланұлы А., Петровчикова К., Шалболова У.Ж.

Қазақстан мен Словакияның авиациялық нарықтарының даму модельдерін
салыстырмалы талдау.....785

Нышанбаева Ұ., Молдашбаева Л., Уразбаева З.

Цифрлық туризмдегі инвестициялық жобаларды есепке алу және бағалау:
интеграцияланған тәсіл.....801

Шегір Г., Керимова У., Қаби Ш.

Алматы облысының агроөнеркәсіптік кешенінің қосылған құны бар өнім
өндіруге көшуі.....819

Шиганбаева Н., Разакова Д., Орловска Р.

Қытай мен Қазақстан арасындағы тауар айналымы: факторлар, мәселелер
және тәуекелдер.....840

Тузубекова М., Жунусова А., Кадирова Н. Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібіндегі шағын және орта бизнесті ынталандыруды талдау.....	857
Ералиева Я., Рузиева Э., Алимбекова Б. Цифрлық қаржылық сауаттылық бойынша зерттеулердің тенденциялары мен құрылымы: библиометриялық тәсіл.....	877
Жасан Г.Ж., Тайбек Ж.Қ., Иманова Г.А. Банк секторындағы климаттық тәуекелдерді басқару: ESG негізіндегі әлемдік және қазақстандық тәжірибе.....	891

СОДЕРЖАНИЕ

ПЕДАГОГИКА

Айтимбаев А.Т., Исаев М.С., Апендиев Т.А.

Научно-методические возможности использования архивных материалов при преподавании истории Казахстана в высших учебных заведениях (на примере судеб жертв политических репрессий в Южном Казахстане в 1920–1950 гг.).....19

Ахметова Г.С., Кабдушева А.Б., Мусина А.Б.

Количественное исследование проблем академического письма и образовательных потребностей студентов университета.....40

Ахметова Ж.А., Нурғали С., Нурметова Д.

Педагогические основы использования цифровых ресурсов в обучении академическому письму.....57

Бекболат Ж.Н., Жолмаханова А.Б., Сейфуллах Йылдырым

Теоретические основы обучения письмам М. Шокая исследовательским методом.....72

Берденкулова А.Ж., Жандавлетова Р.Б., Назарова Г.А.

Педагогическая модель повышения качества образования на основе партнёрства «комфортная школа – общество – университет».....88

Дуйсенова Г.А., Шындалиев Н.Т., Шадиев Р.Н.

Сравнительный анализ традиционного и виртуализированного обучения программированию.....104

Ескенди́рова А.А., Касенова Н.Б., Ногоев Ю.Я.

Сравнительный анализ текстов, созданных ИИ и текстов, разработанных с помощью технологии квантования.....121

Жанысбекова Ш., Нурмаханова Ж., Акашева А.

Актуальные проблемы формирования прагматической компетенции: исследование по результатам контент-анализа.....136

Зулпыхар Ж.Е., Капанова Д.Е., Жилмагамбетова Р.З.

Современные ресурсы и технологии как основа развития профессиональных компетенций педагогов.....153

Исаева А.А., Ананьева С.В.

Аксиологическая интерпретация казахстанской тематики в творчестве К. Паустовского: методологические подходы к преподаванию в вузе.....172

Кабжалелов К.Р., Корганбаева Ж.К., Нурахметова А.Р. Развитие критического мышления с помощью современных чат-ботов при обучении химии.....	190
Каженова Ж.С., Кыдыралина Л.М., Рахматуллина З.Т. Проблемы развития инженерных навыков учащихся.....	208
Калдарова А.К., Васкез М.А., Кульгильдинова Т.А. Развитие профессионально ориентированных навыков устной речи студентов с использованием ChatGPT.....	229
Капбарова Г.Ш., Гюндогду А., Байдалиева Э.А. Методика преподавания истории: теоретические и практические основы применения компетентностного подхода.....	243
Кожыханова Л., Амирова А. Перспективы развития медиаграмотности среди учащихся начальной школы.....	260
Кужагулова Г.Е., Сыдыкова Р.Ш., Смаилова М.С. Особенности воспитания национальных ценностей у слабовидящих обучающихся через казахские лирические песни.....	278
Мархмадова Ж.К., Касымова Г.К., Окенова Б. Педагогические аспекты формирования и оценки цифровой компетентности педагогов-психологов.....	297
Матеева М.А., Ералин К., Буркитбаев Т. Подготовка будущих учителей художественного труда к искусствоведческому краеведению.....	318
Маханов Н., Нишанова К. Развитие познавательных компетенций учащихся на основе музейного образования (на примере Южного Казахстана).....	333
Мырзагерейкызы Г., Еркекова Ж.К., Алджамбекова Г.Т. Использование action research в подготовке будущих учителей физики к развитию функциональной грамотности учащихся.....	348
Регинбаева Н.А., Наметкулова Ф.Д. Методические основы профессионально-ориентированного обучения физике на основе STEM образования для будущих специалистов воздушного транспорта.....	365
Серикбаева Н.Б., Орынбекова А.С., Туякова У.Ж. Методика развития цифровой компетентности педагогов-психологов в современном образовании.....	385

Тойганбекова М.Е., Кажигалиева Г.А.

Аспекты создания и спецификации учебных текстов для повышения эффективности обучения.....409

Шегебаева Г.У., Жумашева Т.С., Нурбекова С.М.

Предпосылки подготовки будущих воспитателей к созданию здоровьесберегающей образовательной среды на основе нутрициологии.....422

Шишов С.Е., Иовбак А.С., Верко Е.А.

Интегрированный модульный физический эксперимент как средство организации экспериментальной деятельности учащихся в средней школе.....443

ЭКОНОМИКА**Абдимолдаева А., Мадышева А., Жунусова Г.**

Трансформация учета логистических затрат в агропромышленном комплексе в условиях цифровизации.....461

Абуова Ж., Дуйскенова Р., Кадырбекова Д.

Концепция устойчивого развития гостиничного бизнеса на основе цифровой трансформации и экологического менеджмента.....479

Ашим Н., Джрауова К., Кушенова М.

Совершенствование управления агросубсидиями: Кызылординская область.....494

Мухит Амантай, Канабекова М., Оралбаева Ж.

Цифровизация как драйвер экономического роста Казахстана: эконометрический анализ и структурные эффекты.....511

Асемова Р., Абдибеков С., Айтбаева Д.

Энергоэффективность и инновации в сельском хозяйстве: эмпирические данные Южного Казахстана.....535

Асанова Ж., Баймуханова С., Конысбаева Г.

Экологический учет, ESG-отчетность и цифровизация: влияние на снижение издержек и устойчивое развитие.....554

Байгелова А., Садыкова Ж., Епанчинцева С.

Трансформация промышленной экономики Казахстана: структурные сдвиги, цифровизация и рост производительности.....571

Бейсекова Ж., Муталиева А., Куншигарова Л.

Трансформация предпринимательской деятельности в Казахстане в 2000–2025 годах.....590

Бейсенбаева А., Камбаров Б., Саменова Н. Развитие малого и среднего предпринимательства в Алматы: экосистемные факторы и структурная динамика.....	611
Бекишева А., Бекетова К., Дорохова Н. Практики управления человеческими ресурсами и восприятие сотрудников в государственной службе Казахстана.....	629
Бисенбаева С., Киреева А., Жумаксанова К. Цифровизация, государственная поддержка и инновационная активность: региональный анализ Казахстана.....	646
Эм О.Л., Ким Д. Особенности управления рисками в сфере коллективных инвестиций.....	665
Ибраева А., Кенешева Г., Арынова Ж. Несоответствие квалификации на рынке труда промышленного региона: концептуальная модель и механизм измерения.....	684
Жуман Ж., Мухтарова К.С., Ляо Чжан Современная модель экономического сотрудничества Китая со странами Центральной Азии.....	701
Каракулова А., Бакирбекова А., Жангирова Р. Повышение эффективности цифровой трансформации сельскохозяйственных предприятий: эмпирический анализ Костанайской области.....	718
Куралбаева А.Ш., Исаева Г.К., Жусипова Э.Е. Энергосберегающие технологии в орошаемом сельском хозяйстве Южного Казахстана: экономические и экологические эффекты.....	734
Найманова Ж., Бакирбекова А., Куралбаева Р. Цифровое неравенство и продуктивность сельского хозяйства: данные из Южного Казахстана.....	749
Нартбаева А., Дадабаева Д., Алтунташ Г. Экономическая резилиентность моногородов Казахстана: динамический анализ социально-экономических показателей.....	767
Нурланулы А., Петровчикова К., Шалболова У.Ж. Сравнительный анализ моделей развития авиационных рынков Казахстана и Словакии.....	785
Нышанбаева У., Молдашбаева Л., Уразбаева З. Учет и оценка инвестиционных проектов в цифровом туризме: интегрированный подход.....	801

Шегир Г., Керимова У., Каби Ш.

Переход агропромышленного комплекса Алматинской области к производству продукции с добавленной стоимостью.....819

Шиганбаева Н., Разакова Д., Орловска Р.

Товарооборот Китая и Казахстана: факторы, проблемы и риски.....840

Тузубекова М., Жунусова А., Кадирова Н.

Анализ стимулирования малого и среднего бизнеса в обрабатывающей промышленности Республики Казахстан.....857

Ералиева Я., Рузиева Э., Алимбекова Б.

Тенденции и структура исследований цифровой финансовой грамотности: библиометрический подход.....877

Жасан Г.Ж., Тайбек Ж.Қ., Иманова Г.А.

Управление климатическими рисками в банковском секторе: стандарты ESG в мировом и казахстанском опыте.....891

SCIENTIFIC JOURNAL OF PEDAGOGY AND ECONOMICS

ISSN 1991-3494

Volume 2.

Number 420 (2026), 840-856

<https://doi.org/10.32014/2026.2518-1467.1190>

UDC: 339.5

IRSTI: 06.51.51

© **Shiganbayeva N.^{1*}, Razakova D.¹, Orlowska R.², 2026.**¹Turan University, Almaty, Kazakhstan;²University of Gdansk, Gdansk, Poland.E-mail: nailya.sh.02@mail.ru

TRADE TURNOVER BETWEEN CHINA AND KAZAKHSTAN IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ANALYTICAL STUDIES: FACTORS, CHALLENGES, AND RISKS

Shiganbayeva Nailya — Doctoral student, Turan University, Almaty, Kazakhstan,E-mail: nailya.sh.02@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2254-1927>;**Razakova Dina** — c.e.s., PhD, associate professor, Turan University, Almaty, Kazakhstan,E-mail: d.razakova@turan-edu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2595-8971>;**Orlowska Renata** — PhD, Associate Professor, University of Gdansk, Gdansk, Poland,E-mail: renata.orlowska@ug.edu.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0184-6297>.

Abstract. The article examines the sustainability of bilateral trade turnover between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China in the context of transformations in the global trading system. The relevance of the study is determined by the fact that the intensification of trade and economic cooperation with China is accompanied not only by an increase in foreign trade volumes but also by significant changes in its structural characteristics. These processes contribute to growing trade imbalances and the emergence of additional economic risks for the national economy. The study employs a combination of quantitative and qualitative research methods. The empirical basis includes official statistical data from the Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan, data from the UN Comtrade international database for the period 2019–2025, as well as analytical reports of international organizations. Quantitative analysis focuses on the dynamics of trade turnover, export and import structure, trade balance, import coverage ratio, and the import concentration index. Qualitative analysis is used to interpret identified structural disparities and associated economic risks. The main hypothesis of the study is that the growth of trade turnover during the analyzed period is accompanied by increasing import dependence and rising risks related to the concentration of foreign trade flows. The results confirm this hypothesis and indicate the formation of a negative trade balance starting from 2023, along with a

steady increase in import concentration. The practical significance of the findings lies in their applicability to assessing foreign trade sustainability, monitoring external economic risks, and substantiating policy measures aimed at import diversification and adjustment of trade and industrial policy.

Keywords: trade turnover, foreign trade, structural asymmetry, import dependence, import concentration, economic risks

For citations: Shiganbayeva N., Razakova D., Orłowska R. Trade turnover between China and Kazakhstan in the context of contemporary analytical studies: factors, challenges, and risks. Scientific journal of pedagogy and economics, 2026. — No.2. — P. 840-856. DOI: <https://doi.org/10.32014/2026.2518-1467.1190>

© Шиганбаева Н.Б.¹, Разакова Д.И.¹, Орловска Р.², 2026.

¹«Тұран» университеті, Алматы, Қазақстан;

³Гданьск университеті, Гданьск, Польша.

E-mail: nailya.sh.02@mail.ru

ҚЫТАЙ МЕН ҚАЗАҚСТАН АРАСЫНДАҒЫ ТАУАР АЙНАЛЫМЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ АНАЛИТИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР КОНТЕКСТІНДЕ: ФАКТОРЛАР, МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ ТӘУЕКЕЛДЕР

Шиганбаева Найля — «Тұран» университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан,

E-mail: nailya.sh.02@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2254-1927>;

Разакова Дина — э.ғ.к., PhD, «Тұран» университетінің қауымдастырылған профессор, Алматы, Қазақстан,

E-mail: d.razakova@turand-edu.kz, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2595-8971>;

Орловска Рената — PhD, қауымдастырылған профессор, Гданьск университеті, Гданьск, Польша,

E-mail: renata.orłowska@ug.edu.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0184-6297>.

Аннотация. Мақалада жаһандық сауда жүйесіндегі өзгерістер жағдайында Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тауар айналымының екіжақты тұрақтылығы талданады. Зерттеудің өзектілігі Қытаймен сауда-экономикалық өзара іс-қимылдың күшеюі тек сыртқы сауда көлемдерінің өсуімен ғана шектелмей, сонымен қатар олардың құрылымдық сипаттарының өзгеруімен қатар жүретінімен айқындалады. Аталған үрдістер сыртқы сауда теңгерімсіздігінің артуына және ұлттық экономика үшін қосымша экономикалық тәуекелдердің қалыптасуына ықпал етеді. *Зерттеу барысында* сандық және сапалық талдау әдістері кешенді түрде қолданылды. Эмпирикалық база ретінде Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының ресми деректері, UN Comtrade халықаралық дерекқорының 2019–2025 жылдардағы мәліметтері, сондай-ақ халықаралық ұйымдардың аналитикалық материалдары пайдаланылды. Сандық талдау

тауар айналымының динамикасын, экспорт пен импорт құрылымын, сауда балансының жағдайын, импортты экспортпен жабу коэффициентін және импорттың шоғырлану индекcін бағалауға бағытталды. Сапалық талдау анықталған құрылымдық сәйкессіздіктер мен олармен байланысты экономикалық тәуекелдерді түсіндіру үшін қолданылды. *Зерттеудің негізгі гипотезасы* қарастырылып отырған кезеңде тауар айналымының ұлғаюы импортқа тәуелділіктің артуымен және сыртқы сауда ағындарының шоғырлануына байланысты тәуекелдердің күшеюімен қатар жүретініне негізделеді. Алынған нәтижелер бұл гипотезаны растап, 2023 жылдан бастап теріс сауда сальдосының қалыптасуын және импорттың шоғырлану деңгейінің тұрақты өсу үрдісін көрсетеді. *Зерттеу нәтижелерінің* практикалық маңызы оларды сыртқы сауданың орнықтылығын бағалау, сыртқы экономикалық тәуекелдерді мониторингтеу, сондай-ақ импортты әртараптандыру және сауда-өнеркәсіптік саясатты түзету жөніндегі шешімдерді негіздеу барысында пайдалану мүмкіндігімен айқындалады.

Түйін сөздер: тауар айналымы, сыртқы сауда, құрылымдық теңгерімсіздік, импорттық тәуелділік, импорттың шоғырлануы, экономикалық тәуекелдер

© Шиганбаева Н.Б.¹, Разакова Д.И.¹, Орловска Р.², 2026.

¹Университет «Туран», Алматы, Казахстан;

²Гданьский университет, Гданьск, Польша.

E-mail: nailya.sh.02@mail.ru

ТОВАРОБОРОТ КИТАЯ И КАЗАХСТАНА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ АНАЛИТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ: ФАКТОРЫ, ПРОБЛЕМЫ И РИСКИ

Шиганбаева Найля — докторант, университет «Туран», Алматы, Казахстан,
E-mail: nailya.sh.02@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2254-1927>;

Разакова Дина — к.э.н., PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран», Алматы, Казахстан,

E-mail: d.razakova@turana-educ.kz <https://orcid.org/0000-0003-2595-8971>;

Орловска Рената — PhD, ассоциированный профессор, Гданьский университет, Гданьск, Польша,

E-mail: renata.orkowska@ug.edu.pl, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0184-6297>.

Аннотация. В статье анализируется устойчивость двустороннего товарооборота между Республикой Казахстан и Китайской Народной Республикой в условиях трансформации глобальной торговой системы. Актуальность исследования обусловлена тем, что усиление торгово-экономического взаимодействия с Китаем сопровождается не только ростом объемов внешней торговли, но и изменениями ее структурных характеристик. Указанные процессы приводят к усилению торговых дисбалансов и формированию дополнительных экономических рисков для национальной

экономики. В исследовании используется сочетание количественных и качественных методов анализа. Эмпирическую базу составляют официальные статистические данные Бюро национальной статистики Республики Казахстан, информация международной базы UN Comtrade за 2019–2025 гг., а также аналитические материалы международных организаций. Количественный анализ направлен на оценку динамики товарооборота, структуры экспорта и импорта, состояния торгового баланса, коэффициента покрытия импорта экспортом и индекса концентрации импорта. Качественный анализ применяется для интерпретации выявленных структурных диспропорций и связанных с ними экономических рисков. *Ключевая гипотеза исследования* заключается в том, что рост товарооборота в рассматриваемый период сопровождается усилением импортной зависимости и повышением рисков, обусловленных концентрацией внешнеторговых потоков. Полученные результаты подтверждают данную гипотезу и свидетельствуют о формировании отрицательного торгового сальдо с 2023 года, а также о устойчивом росте уровня концентрации импорта. *Практическая значимость исследования* заключается в возможности использования полученных результатов при оценке устойчивости внешней торговли, мониторинге внешнеэкономических рисков и обосновании мер по диверсификации импорта и корректировке торгово-промышленной политики.

Ключевые слова: товарооборот, внешняя торговля, структурная асимметрия, импортная зависимость, концентрация импорта, экономические риски

Кіріспе. Сыртқы экономикалық байланыстар ұлттық экономиканың дамуын қамтамасыз ететін және жаһандық өзгерістер жағдайында оның орнықтылығын қалыптастыратын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Қазақстан Республикасы үшін Қытай Халық Республикасымен қалыптасқан сауда-экономикалық қатынастардың маңызы ерекше, өйткені соңғы жылдары бұл бағыт стратегиялық сипатқа ие болды. Әлемдік сауда тізбектерінің қайта құрылуы және геэкономикалық тұрақсыздықтың күшеюі жағдайында аталған ынтымақтастық елдің сыртқы экономикалық саясатының басым бағыттарының біріне айналып отыр. 2019–2025 жылдар аралығында Қытай Қазақстан Республикасының жетекші сауда әріптестерінің бірі ретіндегі орнын тұрақты түрде сақтап келеді. Осы кезеңде екіжақты тауар айналымының көлемі едәуір ұлғайып, Қытайдың елдің сыртқы саудасындағы үлесі айқын түрде артты. Бұл үрдіс Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының ресми деректерімен расталады (BNS RK, 2025).

Зерттеу тақырыбын таңдау аталған үдерістің экономикалық салдарын кешенді түрде талдау қажеттілігімен негізделеді. Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымының өсуі соңғы жылдары тұрақты сипатқа ие болып отыр. Сонымен қатар бұл өсім сауда ағындарының құрылымдық өзгерістерімен қатар жүруде. Аталған өзгерістер елдің сыртқы экономикалық

дамуының параметрлеріне және ұзақ мерзімді экономикалық орнықтылығына елеулі ықпал етеді. Зерттеудің өзектілігі екіжақты сауданың құрылымында орын алып отырған сапалық өзгерістермен байланысты. Қазақстаннан Қытайға бағытталған экспорт негізінен шикізаттық сипатта сақталуда. Ал Қытайдан импортталатын өнімдер құрылымында дайын және технологиялық тұрғыдан күрделі тауарлардың үлесі жоғары. Импорттың едәуір бөлігін машиналар, жабдықтар мен электрондық техника құрайды (UN Comtrade, 2025). Мұндай сауда құрылымы сауда теңгерімсіздігінің қалыптасуына алғышарт жасап, ұлттық экономиканың импорттық әрі технологиялық тәуелділігін күшейтеді.

Проблемалық жағдай сауда-экономикалық ынтымақтастықтың кеңеюі мен сонымен қатар туындайтын экономикалық тәуекелдердің өсуі арасындағы қайшылықта көрініс табады. Мемлекеттік деңгейде Қытаймен өзара іс-қимыл сыртқы саясаттың стратегиялық маңызды бағыты ретінде қарастырылады. Алайда импорттың шоғырлануының күшеюі және тауар айналымының құрылымдық трансформациясы олардың ұзақ мерзімді экономикалық салдарын ғылыми тұрғыда бағалауды талап етеді. Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда-экономикалық қатынастарға арналған ғылыми еңбектердің бар екеніне қарамастан, олардың көпшілігінде тауар айналымының ұзақ мерзімді динамикасы құрылымдық өзгерістер мен экономикалық тәуекелдер тұрғысынан жүйелі түрде талданбаған. Бұл олқылық әсіресе 2019–2025 жылдар кезеңіне қатысты айқын байқалады, өйткені аталған уақыт аралығы сыртқы шоктар мен экономиканың кейінгі қалпына келу кезеңдерін қамтиды.

Осы зерттеудің мақсаты – 2019–2025 жылдар аралығында Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тауар айналымын талдау, екіжақты сауданың өсу факторларын, құрылымдық мәселелерін және экономикалық тәуекелдерін анықтау.

Зерттеу барысында көрсетілген кезеңде Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тауар айналымының ұлғаюы саудадағы құрылымдық асимметрияның күшеюімен және импорттың шоғырлануына байланысты экономикалық тәуекелдердің артуымен қатар жүреді деген болжам тексеріледі. Зерттеудің ғылыми жаңалығы 2019–2025 жылдардағы ресми статистикалық деректер негізінде екіжақты тауар айналымына кешенді сандық баға берумен, сондай-ақ оның өсу факторларын, құрылымдық теңгерімсіздіктерін және импорттың шоғырлануына байланысты экономикалық тәуекелдерін біртұтас талдауымен айқындалады.

Әдеби шолу. Қазіргі аналитикалық зерттеулерде Қытай мен Қазақстан арасындағы тауар айналымы негізінен өсу факторлары, құрылымдық мәселелер және экономикалық тәуекелдер тұрғысынан қарастырылады. Көптеген еңбектерде екіжақты сауданың тұрақты кеңеюі атап өтіледі. Сондай-ақ Қытайдың Қазақстанның сыртқы экономикалық байланыстарындағы рөлінің артқаны көрсетіледі. Алайда бұл үдерістерді түсіндіру тәсілдері зерттеу әдіснамасына байланысты әртүрлі. Шетелдік ғылыми әдебиеттерде тауар айналымының өсу факторларына басымдық беріледі. Негізгі факторлар

ретінде экономикалардың өзара толықтырылуы аталады. Сонымен қатар Қазақстанның ресурстық әлеуеті мен логистикалық байланыстардың дамуы көрсетіледі. Бұл мәселелер сауда әлеуеті мен бәсекелік артықшылықтарды бағалауға арналған зерттеулерде кеңінен талданады (Du et al., 2024; Rasoulinezhad, 2022). Ал құрылымдық проблемалар мен экономикалық тәуекелдер бұл еңбектерде шектеулі деңгейде қарастырылады.

Қытайлық аналитикалық жарияланымдарда институционалдық және инфрақұрылымдық факторларға назар аударылады. Қазақстан транзиттік дәліздердің маңызды буыны ретінде сипатталады. Логистика, инвестициялық ынтымақтастық және салалық жобалар талданады (Liu and Chen, 2025). Дегенмен тауар құрылымының ерекшеліктері мен импорттың шоғырлануына байланысты тәуекелдер көбіне зерттеу аясынан тыс қалады. Қазақстандық зерттеулерде сыртқы саудадағы проблемаларға басымдық беріледі. Авторлар экспорттың шикізаттық бағытының сақталуын атап көрсетеді. Сондай-ақ дайын өнім импортына тәуелділіктің өсуі көрсетіледі (Kelimbetov, 2021; Nurlanova, 2020). Бірқатар еңбектерде Қытай технологиялық тұрғыдан күрделі импорттың негізгі көздерінің бірі ретінде қарастырылады (Mukashev and Sharipov, 2021). Бұл жағдай тауар айналымындағы құрылымдық теңгерімсіздіктерді күшейтеді. Алайда сауданың өсу факторлары бұл зерттеулерде жеткілікті ашылмаған.

Халықаралық ұйымдардың есептері кең эмпирикалық деректерге негізделген. Бұл материалдарда импорттың шоғырлану деңгейінің өсуі тіркеледі. Қытайдың Қазақстанның сыртқы саудасындағы үлесінің артқаны да көрсетіледі (OECD, 2024; UNCTAD, 2023). Алайда бұл есептерде анықталған үрдістердің экономикалық салдары терең талданбайды.

Жалпы алғанда, әдеби шолу тауар айналымының өсу факторлары, құрылымдық мәселелері және экономикалық тәуекелдері көбіне бөлек қарастырылатынын көрсетеді. Бұл элементтерді біріктіретін кешенді аналитикалық тәсіл жеткіліксіз. Әсіресе 2019–2025 жылдар кезеңі бойынша жүйелі талдау аз. Осыған байланысты заманауи зерттеулерге салыстырмалы талдау жүргізу орынды болып табылады (1-кесте).

Кесте 1 – Қытай мен Қазақстан арасындағы тауар айналымын зерттеудегі заманауи тәсілдердің салыстырмалы талдауы

Талдау фокусы	Авторлар	Негізгі басымдық	Қарастырылатын аспектілер	Қамтылмайтын мәселелер
Өсу факторлары	Du et al.	Экономикалардың өзара толықтырылуы	Экспорт пен импорт, сауда әлеуеті	Құрылымдық мәселелер мен тәуекелдер
Аймақтық факторлар	Rasoulinezhad	Орталық Азия сауда ағындары	Сауда динамикасы, сыртқы шоктар	Қазақстан–Қытай қатынастарының терең талдауы
Институционалдық факторлар	Liu and Chen	Логистика және кооперация	Инфрақұрылым, салалық жобалар	Тауар құрылымы және импорт шоғырлануы

Құрылымдық мәселелер	Kelimbetov; Nurlanova	Шикізаттық мамандану	Сыртқы сауда теңгерімсіздіктері	Екіжақты салыстырмалы талдау
Тәуелділік тәуекелдері	Mukashev and Sharipov	Қытайдан импорттың өсуі	Қытайдың рөлінің күшеюі	Импорт концентрациясының сандық бағасы
Эмпирикалық база	OECD; UNCTAD	Сауда статистикасы	Үлестер, динамика, құрылым	Экономикалық салдарларды талдау
Ескертпе: Кесте авторлармен ғылыми әдебиеттерді салыстырмалы талдау негізінде құрастырылған.				

Салыстырмалы талдау нәтижелері екіжақты сауданың орнықтылығын бағалауда бірыңғай әдіснамалық тәсілдің қалыптаспағанын көрсетеді. Қолданыстағы зерттеулерде бұл мәселе әртүрлі қырынан қарастырылады. Көптеген жұмыстарда назар сауда көлемінің динамикасына ғана аударылады. Құрылымдық өзгерістер көбіне екінші кезекте қалады. Мұндай шектеулі тәсіл сауда кенеюінің ұзақ мерзімді салдарын толық ашуға мүмкіндік бермейді. Әсіресе экономикалық тәуекелдер мен құрылымдық асимметриялардың өзара байланысы жеткілікті деңгейде талданбайды. Нәтижесінде сауда өсімінің ұлттық экономикаға ықпалы фрагментті түрде бағаланады. Бұл ғылыми және практикалық тұрғыдан белгілі бір олқылықтардың бар екенін көрсетеді.

Осы мақалада аталған мәселелерді біртұтас аналитикалық логика шеңберінде қарастыру ұсынылады. Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымы экономикалық өсудің маңызды көзі ретінде бағаланады. Сонымен қатар ол құрылымдық теңгерімсіздіктердің қалыптасуымен қатар жүретін үдеріс ретінде талданады. Экономикалық тәуекелдер сауда құрылымының ерекшеліктерімен тығыз байланыста қарастырылады. Мұндай кешенді тәсіл екіжақты сауданың тек сандық емес, сапалық параметрлерін де бағалауға мүмкіндік береді. Ол сауда ағындарының орнықтылығын неғұрлым дәл анықтауға жағдай жасайды. Нәтижесінде 2019–2025 жылдар кезеңіндегі Қазақстан мен Қытай арасындағы сауданың негізгі осал тұстарын айқындау мүмкіндігі кенейеді.

Материалдар және негізгі әдістер. Зерттеудің эмпирикалық базасын Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасының сыртқы саудасына қатысты ресми статистикалық деректер құрайды. Жұмыста Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының материалдары пайдаланылды. Сонымен қатар UN Comtrade халықаралық дерекқорының мәліметтері қолданылды (BNS RK, 2024; 2025; UN Comtrade, 2025). Нәтижелерді салыстыру үшін халықаралық ұйымдардың аналитикалық есептері тартылды. Талдау 2019–2025 жылдар кезеңін қамтиды. Бұл кезең сыртқы шоктардың ықпалын ескеруге мүмкіндік береді. Сонымен бірге екіжақты тауар айналымындағы құрылымдық өзгерістерді бағалауға жағдай жасайды.

Зерттеудің әдіснамалық тәсілі авторлық болып табылады. Ол сандық және сапалық талдауды үйлестіруге негізделген. Әдістемелік құралдарды қалыптастыруда сыртқы сауданы талдауда қолданылатын жалпы тәсілдер пайдаланылды (Du et al., 2024; Rasoulinezhad, 2022). Сандық талдау тауар айналымының динамикасын бағалау үшін қолданылды. Экспорт пен импорт құрылымы да қарастырылды. Сонымен қатар сауда ағындарының шоғырлану деңгейі есептелді. Негізгі көрсеткіштерге экспорт пен импорт көлемдері, жалпы тауар айналымы, өсу қарқыны, салыстырмалы үлестер және импорттың шоғырлану индексі енгізілді. Бұл көрсеткіштер халықаралық тәжірибеде кеңінен қолданылады (OECD, 2024).

Сапалық талдау құрылымдық теңгерімсіздіктерді түсіндіруге бағытталды. Экономикалық тәуекелдер импорттық тәуелділік тұрғысынан қарастырылды. Мұндай тәсіл халықаралық ұйымдардың аналитикалық шолуларында қолданылады (UNCTAD, 2023). Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымын бағалауға арналған авторлық әдістемелік тәсіл 2-кестеде берілген.

Кесте 2 — Қазақстан мен Қытай тауар айналымын талдаудың авторлық тәсілі

Аналитикалық элемент	Көрсеткіш	Формула	Талдау түрі	Әдістемелік негіз
Өсу факторлары	Жалпы тауар айналымы	$TOt = EXt + IMt$	Сандық	Сыртқы сауданы стандартты талдау (OECD, 2024)
	Өсу қарқыны	$GRt = (TOt - TOt-1) / TOt-1 \times 100\%$	Сандық	Динамикалық талдау (Du et al., 2024)
Құрылымдық мәселелер	Қытайдың ҚР импортына үлесі	$SCN_{t,t} = IMCN_{t,t} / IMtotal_{t,t} \times 100\%$	Сандық	Импорттық тәуелділікті талдау (Rasoulinezhad, 2022)
	Импорт құрылымы	Тауар топтарының үлесі	Сандық	Құрылымдық талдау (UNCTAD, 2023)
Шоғырлану тәуекелдері	Импорт шоғырлануы	$CI_t = \sum si_{i,t}^2$	Сандық	Сауда тәуекелдерін бағалау (OECD, 2024)
Сапалық тәуекелдер	Технологиялық тәуелділік	Сараптамалық бағалау	Сапалық	Аналитикалық шолулар (UNCTAD, 2023)
	Институционалдық тәуекелдер	Логистикалық талдау	Сапалық	Сауда және логистика зерттеулері (Liu and Chen, 2025)
Мұнда: EXt – Қазақстанның Қытайға экспорты. IMt – Қазақстанның Қытайдан импорты. $IMtotal_{t,t}$ – Қазақстанның жалпы импорты. $si_{i,t}$ – i -елдің импорттағы үлесі.				
Ескертпе: Кесте авторлармен Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымын талдауға арналған сандық және сапалық әдістерді жүйелеу негізінде құрастырылған.				

Ұсынылған әдістемелік тәсіл екіжақты тауар айналымын талдауға кешенді негіз қалыптастырады. Ол сауда көлемінің динамикасын бағалаумен шектелмей, құрылымдық ерекшеліктерді де ескеруге мүмкіндік береді. Әдістемеде сандық және сапалық талдау элементтері өзара үйлестірілген. Бұл

сауда ағындарының өзгерісін бірнеше қырынан қарастыруға жағдай жасайды. Осы тәсілдің маңызды артықшылығы экономикалық тәуекелдерді бағалауға мүмкіндік беруінде. Импорттың шоғырлануы, құрылымдық асимметрия және технологиялық тәуелділік біртұтас талдау аясында қарастырылады. Мұндай үйлесім өсу факторлары мен тәуекелдер арасындағы өзара байланысты анықтауға көмектеседі.

Нәтижесінде екіжақты сауданың орнықтылығын тек көлемдік көрсеткіштер арқылы емес, оның сапалық параметрлері негізінде де бағалау мүмкіндігі қалыптасады. Бұл әдістемелік тәсіл зерттеудің келесі кезеңдерінде алынған эмпирикалық нәтижелерді интерпретациялауға логикалық негіз болып табылады.

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу мақсатына сәйкес Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тауар айналымына сандық талдау жүргізілді. Талдау 2019–2025 жылдар кезеңін қамтиды. 2025 жыл бойынша қаңтар–қараша айларына арналған алдын ала деректер пайдаланылды. Эмпирикалық база Қазақстан Республикасының сыртқы сауда бойынша ресми статистикасына негізделді (BNS RK, 2024; 2025). Сондай-ақ UN Comtrade дерекқорынан алынған салыстырмалы мәліметтер қолданылды (UN Comtrade, 2025).

Нәтижелер екіжақты сауданың өсу факторларын, құрылымдық мәселелерін және экономикалық тәуекелдерін кезең-кезеңімен анықтау логикасында ұсынылады.

1. Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымының өсу факторлары

Алғашқы кезеңде екіжақты тауар айналымының көлемі мен динамикасы бағаланды. Өсу факторлары ретінде экспорт, импорт, жалпы тауар айналымы және оның өсу қарқыны қолданылды. Есептеу нәтижелері 3-кестеде көрсетілген.

Кесте 3 – Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымы динамикасы, өсу қарқыны және Қытай үлесі (2019–2025 жж., млн АҚШ долл.)

Жыл	ҚР-дың Қытайға экспорты	ҚР-дың Қытайдан импорты	Тауар айналымы	Тауар айналымының өсу қарқыны, %	ҚР импорты құрамындағы Қытай үлесі, %
2019	8003,9	6788,6	14792,5	база	17,7
2020	9420,6	6378,0	15798,6	6,8	17,3
2021	9772,5	8228,5	18001,0	14,0	19,9
2022	13060,2	11143,7	24203,9	34,5	21,9
2023	14666,2	15389,2	30055,4	24,2	25,5
2024	14891,4	15266,2	30157,6	0,3	25,3
2025*	13507,6	16808,2	30315,8	0,5	29,1

* 2025 жыл – қаңтар–қараша айлары, алдын ала деректер

Ескертпе: Тауар айналымы экспорт пен импорт көлемдерінің қосындысы ретінде есептелген, өсу қарқыны алдыңғы жылмен салыстырылған. 2025 жылғы деректер алдын ала болып табылады.

Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымының динамикасы сыртқы сауда байланыстарының сапалық өзгерістерін де көрсетеді. 2019–2021 жылдары тауар айналымының өсуі салыстырмалы түрде бірқалыпты сипатта болды. Бұл кезеңде сауда ағындары сыртқы шоктарға бейімделу сатысында қалыптасты. Экспорт пен импорт көлемдерінің арақатынасы айтарлықтай өзгермеді.

2022–2023 жылдары тауар айналымының күрт өсуі байқалды. Бұл үрдіс әлемдік сауда конъюнктурасының өзгеруімен және өңірлік логистикалық бағыттардың қайта құрылуымен сәйкес келді. Сауда көлемінің ұлғаюы екіжақты экономикалық өзара тәуелділіктің күшейгенін көрсетеді. Алайда бұл өсім сауда құрылымындағы теңгерімнің сақталуын қамтамасыз ете алмады.

2024–2025 жылдары тауар айналымының жалпы көлемі тұрақтану кезеңіне өтті. Өсу қарқыны айтарлықтай баяулады. Бұл сауда кеңеюінің экстенсивті факторларының әлсірегенін білдіреді. Осы кезеңде сауда көлемінің сақталуы негізінен импорттың артуы есебінен қамтамасыз етілді.

Сонымен қатар Қытайдың Қазақстан импорты құрылымындағы үлесінің тұрақты өсуі байқалады. Бұл үрдіс Қазақстанның сыртқы саудасында Қытай бағытының маңыздылығы артып отырғанын көрсетеді. Импорттағы үлестің ұлғаюы сауда әртараптандыру деңгейінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Ұзақ мерзімді кезеңде мұндай динамика сыртқы экономикалық тәуекелдердің күшеюіне негіз болады.

Осылайша 3-кесте деректері тауар айналымының сандық өсуімен қатар, оның құрылымдық және сапалық сипаттамаларында маңызды өзгерістер орын алғанын көрсетеді. Бұл үрдістерді тереңірек түсіну үшін сауда теңгерімі мен импорт құрылымына қосымша талдау жүргізу қажет.

2. Екіжақты сауданың құрылымдық мәселелері

Құрылымдық теңгерімсіздіктерді анықтау үшін сауда сальдосы және импортты экспортпен жабу коэффициенті есептелді. Талдау 2019–2025 жылдардағы ресми деректерге негізделді (BNS RK, 2024; 2025). Нәтижелер 4-кестеде берілген.

Кесте 4 — Қазақстан мен Қытай арасындағы сауданың құрылымдық асимметрия көрсеткіштері, 2019–2025 жж. (млн АҚШ долл.)

Жыл	Экспорт	Импорт	(EX–IM) Сальдо	Импортты экспортпен жабу коэффициенті, %
2019	8003,9	6788,6	+1215,3	117,9
2020	9420,6	6378,0	+3042,6	147,7
2021	9772,5	8228,5	+1544,0	118,8
2022	13060,2	11143,7	+1916,5	117,2
2023	14666,2	15389,2	-723,0	95,3
2024	14891,4	15266,2	-374,8	97,5
2025*	13507,6	16808,2	-3300,6	80,4

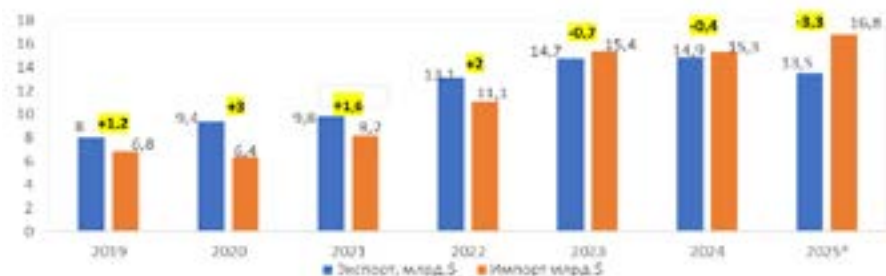
Ескертпе: Импортты экспортпен жабу коэффициенті экспорт көлемінің импорт көлеміне қатынасы ретінде есептелген.

4-кесте деректері 2022 жылға дейін Қазақстанның Қытаймен саудадағы сальдосы оң болғанын көрсетеді (BNS RK, 2024; 2025). Осы кезеңде импортты экспортпен жабу коэффициенті 100%-дан жоғары деңгейде сақталды. Бұл сауда ағындарының салыстырмалы түрде теңгерімді болғанын білдіреді. Экспорт көлемі импорттан тұрақты түрде жоғары болды. Мұндай жағдай сыртқы сауданың орнықтылығы үшін қолайлы фактор ретінде қарастырылады.

2023 жылдан бастап сауда сальдосы теріс мәнге өтті. Осы уақыттан бастап импортты экспортпен жабу коэффициенті төмендеу үрдісін көрсетті. 2025 жылы бұл көрсеткіш 80,4%-ға дейін қысқарды. Аталған динамика екіжақты сауда құрылымындағы сапалық өзгерістерді айқындайды. Сауда ағындарының бұрынғы теңгерімі біртіндеп бұзыла бастады.

Теріс сауда сальдосының қалыптасуы кездейсоқ сипатқа ие емес. Бұл үрдіс сауда құрылымындағы терең өзгерістермен байланысты. Импорттың өсу қарқыны экспорт динамикасынан асып түсті. Мұндай айырмашылық ішкі өндірістік әлеуеттің жеткіліксіздігін көрсетеді. Әсіресе өңдеуші салалардың әлсіз дамуы бұл үдерісті күшейтеді. Сауда теңгерімсіздігінің күшеюі макроэкономикалық тұрақтылыққа тікелей әсер етеді. Төлем балансына түсетін қысым арта түседі. Валюталық және сыртқы экономикалық тәуекелдер ұлғаяды. Ұзақ мерзімді кезеңде бұл жағдай экономиканың орнықтылығын әлсіретуі мүмкін. Сондықтан сауда құрылымындағы өзгерістерді тек статистикалық емес, экономикалық тұрғыдан да бағалау қажет.

Экспорт, импорт және сауда сальдосының динамикасын көрнекі түрде көрсету үшін 1-сурет құрастырылды.

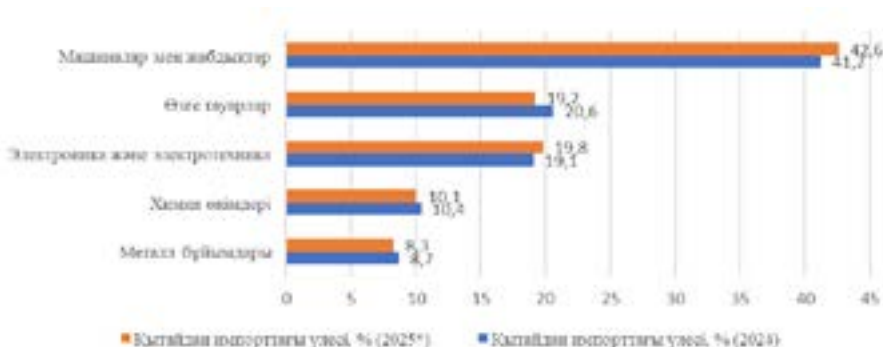
Сурет 1 — Қазақстан-Қытай саудасы: экспорт, импорт және сальдо динамикасы (2019–2025 жж.)

Ескертпе: Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының деректері (2024; 2025) және авторлардың есептеулері негізінде құрастырылған.

1-сурет 2022 жылға дейін экспорт көлемінің импорттан жоғары болғанын айқын көрсетеді. Осы кезеңде оң сауда балансы қалыптасты. 2023 жылдан бастап импорттың өсу қарқыны экспорттан асып түсті. Нәтижесінде теріс сауда балансы пайда болды және кейінгі жылдары тереңдей түсті. 2025 жылы импорт пен экспорт арасындағы айырма едәуір ұлғайды. Бұл жағдай екіжақты сауданың құрылымдық сипаттарының нашарлағанын білдіреді.

3. Импорт құрылымы құрылымдық мәселелердің көзі ретінде

Анықталған теңгерімсіздіктердің себептерін нақтылау үшін Қазақстанның Қытайдан импорттайтын тауарларының құрылымы талданды (ҚР ҰСБ, 2024; 2025). Талдау нәтижелері 2-суретте көрсетілген.

Сурет 2 — Қазақстан Республикасының Қытай Халық Республикасынан импорт құрылымы (ірілендірілген тауар топтары бойынша), 2024–2025 жж., %
 Ескертпе: Қазақстан Республикасы Ұлттық статистика бюросының деректері (2024; 2025) негізінде авторлармен құрастырылған.

2-сурет импорт құрылымында технологиялық тұрғыдан күрделі өнімдердің басым екенін көрсетеді. Негізгі үлесті машиналар мен жабдықтар, электроника және электр техникасы алады. Сонымен қатар тұтыну тауарлары мен аралық өнімдердің де үлесі жоғары. Мұндай құрылым Қазақстан экономикасының жоғары қосылған құны бар өнімдер импортына тәуелді екенін көрсетеді. Бұл жағдай сыртқы сауда позицияларының осал болуына әкеледі. Әсіресе валюталық ауытқулар мен сыртқы экономикалық шоктар кезінде тәуекелдер күшейеді.

Алынған нәтижелер сауда балансының тапшылығының өсуін түсіндіреді. Технологиялық өнімдер импортының артуы теріс сальдоның қалыптасуындағы негізгі факторлардың бірі болып табылады.

4. Екіжақты саудадағы шоғырлану тәуекелдері

Сыртқы сауда ағындарының шоғырлануына байланысты тәуекелдерді бағалау үшін импорттың шоғырлану индексі есептелді. Есептеу негізгі сауда серіктестерінің Қазақстан импорты құрылымындағы үлесіне негізделді. Әдістеме «Материалдар және негізгі әдістер» бөлімінде ұсынылған авторлық тәсілге сәйкес келеді. Нәтижелер 5-кестеде берілген.

Кесте 5 – Қазақстан Республикасы импортының шоғырлану индексі негізгі сауда әріптестері бойынша, 2019–2025 жж.

Жыл	Импорттағы Қытайдың үлесі, %	Импорттың шоғырлану индексі (CI)
2019	17,7	0,118
2020	17,3	0,116

2021	19,9	0,128
2022	21,9	0,143
2023	25,5	0,165
2024	25,3	0,163
2025*	29,1	0,185

Ескертпе: Индекс импорттағы негізгі сауда әріптестерінің үлестері негізінде $CIt = \sum si, t^2$ формуласы бойынша есептелген.

5-кесте деректері импорттың шоғырлану индексінің тұрақты өсімін көрсетеді. 2019 жылы индекс мәні 0,118 деңгейінде қалыптасты. 2025 жылдың қаңтар–қараша айларында бұл көрсеткіш 0,185-ке дейін өсті. Мұндай динамика импорттық ағындардың біртіндеп шоғырланып келе жатқанын айқындайды. Индекстің өсуі Қазақстанның сыртқы саудасының шектеулі сауда серіктестеріне тәуелділігінің артқанын көрсетеді. Бұл үрдісте Қытайдың импорттағы үлесінің ұлғаюы шешуші рөл атқарады. Бір серіктестің салмағы артқан сайын сауда құрылымының икемділігі төмендейді. Бұл сыртқы сауда орнықтылығы үшін қосымша тәуекелдер туғызады.

Аталған үрдіс 3-кестеде көрсетілген импорт құрылымындағы өзгерістермен де сәйкес келеді. Қытайдың Қазақстан импорты құрамындағы үлесінің артуы шоғырлану индексінің өсуін жеделдетті. Нәтижесінде импорт ағындарының географиялық әртараптандырылуы әлсіреді. Импорт шоғырлануының артуы сауда балансының нашарлауымен қатар жүріп отыр. 2023–2025 жылдары Қазақстан мен Қытай арасындағы сауда сальдосы теріс күйде сақталды. Бұл жағдай 4-кесте деректері мен 1-суретте айқын көрініс тапқан. Мұндай өзара байланыс сыртқы сауда тәуекелдерінің кешенді сипатқа ие екенін көрсетеді.

Жалпы алынған нәтижелер импорттың шоғырлануына байланысты экономикалық тәуекелдердің қалыптасып отырғанын дәлелдейді. Бір негізгі сауда серіктесіне тәуелділіктің артуы Қазақстан Республикасының сыртқы сауда тұрақтылығын төмендетеді. Ұзақ мерзімді кезеңде бұл жағдай сыртқы экономикалық саясаттың тиімділігіне әсер етуі мүмкін.

Талқылау. Алынған нәтижелер Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тауар айналымының динамикасын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Екіжақты сауданың өсу үрдісі шетелдік зерттеулердің негізгі қорытындыларымен жалпы алғанда сәйкес келеді. Бұл еңбектерде сауда-экономикалық байланыстардың кеңеюі экономикалардың өзара толықтырылуымен түсіндіріледі. Сонымен қатар Қазақстанның ресурстық мамандануы және өңірлік логистикалық инфрақұрылымның дамуы маңызды факторлар ретінде қарастырылады (Du et al., 2024; Rasoulinezhad, 2022). Осы тұрғыдан алғанда, мақала нәтижелері Қазақстанның еуразиялық кеңістіктегі сыртқы саудасының трансформациясының жалпы бағытын растайды.

Сонымен бірге жүргізілген талдау тауар айналымының өсуі сыртқы сауданың орнықтылығы үшін әрдайым оң нәтиже бермейтінін көрсетеді.

Қытайлық аналитикалық зерттеулерде ынтымақтастықтың институционалдық шарттарына басымдық беріледі. Сондай-ақ транзиттік дәліздердің дамуы негізгі артықшылық ретінде қарастырылады (Liu and Chen, 2025). Алайда сауда кеңеюінің импорт құрылымына және сауда балансына әсері көбіне жеткілікті деңгейде ашылмайды. Осы зерттеудің нәтижелері тауар айналымының ұлғаюы құрылымдық асимметрияның күшеюімен қатар жүретінін дәлелдейді. Сонымен қатар сыртқы сауда ағындарының шоғырлануының артқаны анықталды.

Мұндай жағдайда импорт құрылымының маңызы айқындала түседі. Зерттеу нәтижелері Қытайдан келетін импортта технологиялық тұрғыдан күрделі өнімдердің басым екенін көрсетеді. Бұл жағдай тұрақты құрылымдық теңгерімсіздіктердің қалыптасуына алып келеді. Сонымен бірге ұлттық экономиканың сыртқы жеткізілімдерге тәуелділігі артады. Аталған қорытындылар қазақстандық зерттеушілердің экспорттың шикізаттық сипаты сақталып отырғанын көрсететін тұжырымдарымен сәйкес келеді (Kelimbetov, 2021; Nurlanova, 2020). Алайда осы мақалада бұл үрдістер экономикалық тәуекелдердің сандық бағасымен толықтырылды.

Импорттың шоғырлану индексі қолдану сауда серіктестерінің шектеулі тобына тәуелділіктің күшеюі үрдісін нақтылауға мүмкіндік берді. Қолданыстағы зерттеулерде мұндай тәуекелдер көбіне сипаттамалық деңгейде ғана қарастырылады. Жүргізілген есептеулер олардың динамикада сандық түрде артып отырғанын көрсетті. Шоғырлану индексінің өсуі мен сауда балансының нашарлауы арасындағы өзара байланыс сыртқы сауданың орнықтылығының төмендеуін айғақтайды. Бұл үрдіс әсіресе сыртқы шоктар мен жаһандық сауда конъюктурасының өзгеруі жағдайында өзекті болып табылады.

Алынған нәтижелер халықаралық аналитикалық шолуларда келтірілген тұжырымдармен де сәйкес келеді. Бұл материалдарда Қытайдың сыртқы саудадағы рөлінің күшеюі және импорт ағындарының шоғырлануы атап өтіледі (OECD, 2024; UNCTAD, 2023). Дегенмен, аталған халықаралық бағалаулардан айырмашылығы, осы мақалада үрдістер ұлттық экономика деңгейінде талданды. Олар Қазақстан Республикасының нақты сыртқы сауда көрсеткіштерімен салыстырылды. Бұл екіжақты тауар айналымының кеңеюінен туындайтын экономикалық салдарды неғұрлым дәл бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің негізгі артықшылығы өсу факторларын, құрылымдық мәселелерді және экономикалық тәуекелдерді біртұтас аналитикалық логика аясында қарастыруында. Сонымен қатар белгілі бір шектеулер де бар. Жұмыста агрегатталған статистикалық деректер пайдаланылды. Бұл жекелеген салалар мен тауар топтарының ерекшеліктерін терең талдауға мүмкіндік бермейді. Бұдан бөлек, шоғырлану индексі тәуелділіктің жалпыланған деңгейін көрсетеді. Ол сауданың институционалдық ерекшеліктерін толық

қамтымайды. Аталған шектеулер болашақ зерттеулердің негізгі бағыттарын айқындауға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Жүргізілген зерттеу 2019–2025 жылдар аралығында Қазақстан Республикасы мен Қытай Халық Республикасы арасындағы тауар айналымының динамикасы мен құрылымын кешенді түрде талдауға мүмкіндік берді. Қойылған зерттеу мақсаты толық орындалды. Екіжақты сауданың өсу факторлары анықталды. Сонымен қатар құрылымдық өзгерістер мен олармен байланысты экономикалық тәуекелдер жүйелі түрде бағаланды. Талдау нәтижелері қарастырылған кезеңде Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымының тұрақты өскенін көрсетеді. Сауда ағындарының ең қарқынды кеңеюі 2022–2023 жылдары байқалды. Бұл Қытайдың Қазақстан Республикасының сыртқы саудасындағы стратегиялық маңызын растайды. Аталған кезеңде Қытай Қазақстанның жетекші сауда серіктестерінің бірі ретінде өз позициясын нығайтты.

Сонымен қатар екіжақты сауданың құрылымында елеулі өзгерістер орын алды. 2023 жылдан бастап сауда сальдосы теріс мәнге өтті. Импортты экспортпен жабу коэффициентінің тұрақты төмендеуі тіркелді. Бұл сауда ағындарындағы асимметрияның күшейгенін көрсетеді. Аталған үрдіс сауда кеңеюінің сапалық сипаттамаларына ерекше назар аудару қажеттігін айқындайды. Экономикалық тәуекелдерге сандық баға беру импорттың шоғырлану индексі арқылы жүзеге асырылды. Есептеу нәтижелері 2019–2025 жылдар аралығында индекс мәнінің тұрақты өскенін көрсетті. Бұл Қазақстан Республикасының сыртқы саудасының шектеулі сауда әріптестеріне тәуелділігінің артқанын білдіреді. Аталған үрдісте Қытай Халық Республикасының импорттағы үлесінің ұлғаюы негізгі фактор ретінде анықталды.

Алынған нәтижелер зерттеу гипотезасын толық растайды. Екіжақты тауар айналымының өсуі сыртқы сауданың орнықтылығының автоматты түрде артуына әкелмейді. Керісінше, импорттың шоғырлануына және құрылымдық тәуелділікке байланысты қосымша экономикалық тәуекелдер қалыптасады. Бұл жағдай сыртқы сауданы бағалауда тек көлемдік көрсеткіштерге сүйенудің жеткіліксіз екенін көрсетеді. Зерттеудің ғылыми жаңалығы екіжақты сауданың өсу факторларын, құрылымдық мәселелерін және экономикалық тәуекелдерін біртұтас аналитикалық тәсіл аясында сандық бағалауда көрініс табады. 2019–2025 жылдар кезеңі үшін Қытайдың рөліне ерекше назар аударып отырып, импорттың шоғырлану индексі есептелді. Бұл сыртқы сауда орнықтылығын сипаттамалық емес, формалданған көрсеткіштер арқылы бағалауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің практикалық маңызы алынған нәтижелерді Қазақстан Республикасының сыртқы сауда және өнеркәсіптік саясатын қалыптастыруда қолдану мүмкіндігімен айқындалады. Импорттың шоғырлану индексі сыртқы экономикалық тәуекелдерді мониторингтеу құралы ретінде пайдаланылуы

мүмкін. Сонымен қатар алынған қорытындылар импортты әртараптандыру және өңдеуші салаларды дамыту бойынша шаралардың өзектілігін көрсетеді.

Зерттеудің белгілі бір шектеулері бар. Жұмыста агрегатталған статистикалық деректер пайдаланылды. Бұл жекелеген салалар мен тауар топтары бойынша айырмашылықтарды терең талдауға мүмкіндік бермейді. Алайда аталған шектеулер болашақ зерттеулердің бағыттарын айқындауға негіз бола алады. Болашақ зерттеулер Қазақстан мен Қытай арасындағы тауар айналымының салалық құрылымын егжей-тегжейлі талдауға бағытталуы мүмкін. Импорттың шоғырлануының ұлттық өнеркәсіптің дамуына ықпалын бағалау ерекше ғылыми қызығушылық тудырады. Сонымен қатар ұзақ мерзімді кезеңде сыртқы экономикалық тәуекелдерді төмендету тетіктерін әзірлеу өзекті бағыт болып қала береді.

References

Asian Development Bank (2024) Asian Economic Outlook. [Electronic resource]. URL: <https://www.adb.org> (accessed: 01.02.2026). (in English).

Byuro nacional'noj statistiki Respubliki Kazahstan (2025) Dannye o vneshnej trgovle Respubliki Kazahstan i Kitajskoj Narodnoj Respubliki za 2019-2025 gody [Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan (2025) Foreign trade of the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China for 2019–2025]. [Electronic resource]. URL: <https://stat.gov.kz> (accessed: 01.02.2026) (in Russian)

Du J., Zhang Y., Wang S. (2024) Trade potential and structural changes in China–Central Asia economic relations. *Journal of Asian Economics*, 82. — P. 101–115 (in English).

International Monetary Fund (2024) Direction of Trade Statistics Database. [Electronic resource]. URL: <https://data.imf.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

Kelimbetov K.B. (2021) Structural problems of Kazakhstan's foreign trade in the context of globalization. *Economic Studies of Kazakhstan*, No. 2. — P. 45–56 (in English).

Liu H., Chen X. (2025) Logistics cooperation between China and Kazakhstan under the Belt and Road Initiative. *Transportation Research Part A*, 176. — P. 103–118 (in English).

Mukashev A.K., Sharipov M.S. (2021) Import dependence and technological risks of Kazakhstan's economy. *Central Asian Economic Review*, No. 3. — P. 67–79 (in English).

Nurlanova N.K. (2020) Raw material orientation of exports and risks of external economic dependence of Kazakhstan. *Vestnik KazNU. Economic Series*, No. 4. — P. 32–41 (in English).

OECD (2022) Global Trade Policy Indicators. [Electronic resource]. URL: <https://www.oecd.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

OECD (2023) Economic Outlook: Southeast and Central Asia. [Electronic resource]. URL: <https://www.oecd.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

OECD (2024) Trade and Economic Diversification in Central Asia. [Electronic resource]. URL: <https://www.oecd.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

Rasoulinezhad E. (2022) China's trade relations with Central Asia: patterns, challenges and future prospects. *China Economic Review*, 71. — P. 101–113 (in English).

Tokayev K.-J. (2023) Memleket Basshysy Qasym-ZHоmart Тоқаевтің "Әділетті Қазақстанның Экономикалық Батыты" Аты Қазақстан халқына зholdauy, 2023 zhylry 1 қыркүйек [Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan "Economic Course of a Fair Kazakhstan", September 1, 2023]. Official website of the President of the Republic of Kazakhstan. URL: <https://www.akorda.kz> (accessed: 01.02.2026) (in Kazakh).

UN Comtrade (2025) International trade statistics database. [Electronic resource]. URL: <https://comtradeplus.un.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

UNCTAD (2023) Trade and Development Report. [Electronic resource]. URL: <https://unctad.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

UNCTAD (2024) World Investment Report. [Electronic resource]. URL: <https://unctad.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

UNCTADstat (2025) International trade and development data. [Electronic resource]. URL: <https://unctadstat.unctad.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

World Bank (2024) Global Economic Prospects. [Electronic resource]. URL: <https://www.worldbank.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

World Bank (2024) Logistics Performance Index. [Electronic resource]. URL: <https://lpi.worldbank.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

World Trade Organization (2024) World Trade Statistical Review 2024. [Electronic resource]. URL: <https://www.wto.org> (accessed: 01.02.2026) (in English).

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the Central Asian Academic Research Center LLP

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the journals of the Central Asian Academic Research Center LLP implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The Central Asian Academic Research Center LLP follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/ or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the Central Asian Academic Research Center LLP.

The Editorial Board of the Central Asian Academic Research Center LLP will monitor and safeguard publishing ethics.

Requirements for articles design for publication in the journal are available on the websites:

[www: nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

ISSN 2518–1467 (Online),

ISSN 1991–3494 (Print)

<http://www.bulletin-science.kz/index.php/en>

Managing Editor: A.Shormakova

Editors: D.S. Alenov, M.Konyrbekov

Computer layout: G.D. Zhadyranova

Подписано в печать 27.04.2026.

46,0 п.л.

Заказ 2.